

**KAEDAH PENETAPAN ARAH KIBLAT DAN AMALANNYA :
SUATU KAJIAN KEFAHAMAN UMAT ISLAM DI NEGERI KEDAH**

MOHD ISA BIN HAJI ABDUL RAHMAN

Tesis dikemukakan kepada Kolej Sastera dan Sains
Universiti Utara Malaysia Bagi Memenuhi Keperluan
Penganugerahan Sarjana Pengajian Islam

**Fakulti Sastera dan Sains
Universiti Utara Malaysia
Sintok**

2012

PENGAKUAN

“ Saya akui bahawa Tesis ini merupakan hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan dan ringkasan yang tiap-tiap satunya telah saya jelaskan sumber-sumbernya”

Tarikh :

Tanda Tangan :

Nama : Mohd Isa b. Hj. Abdul Rahman

No. Matrik : 86031

KEBENARAN PENGGUNAAN TESIS

Tesis ini dikemukakan untuk memenuhi keperluan ijazah tinggi daripada Universiti Utara Malaysia. Saya bersetuju bahawa Perpustakaan Universiti membenarkan tesis ini dibaca. Saya juga bersetuju kebenaran untuk menyalin tesis ini dalam apa jua bentuk, sama ada secara keseluruhan atau bahagian-bahagian tertentu untuk tujuan ilmiah, diberikan oleh mana-mana penyelia saya atau Dekan Penyelidikan dan Inovasi. Adalah difahami bahawa sebarang penyalinan atau penerbitan atau penggunaan tesis ini atau mana-mana bahagiannya untuk tujuan mendapatkan keuntungan kewangan tidak dibenarkan tanpa kebenaran bertulis daripada saya. Adalah juga difahami bahawa pengiktirafan hendaklah diberikan kepada asalnya dan Universiti Utara Malaysia di atas penggunaan bahagian-bahagian daripada tesis ini sebagai bahan ilmiah. Semua hak terpelihara. Sebarang bahagian dalam tesis ini tidak boleh diterbitkan, disimpan dalam cara yang boleh dipergunakan lagi, ataupun dipindahkan dalam sebarang bentuk atau dengan sebarang cara, baik dengan elektronik, mekanik, penggambaran semula, perakaman, dan sebagainya, tanpa keizinan terlebih dahulu daripada:

Dekan Penyelidikan Pengajian Siswazah
Kolej Sastera dan Sains, Universiti Utara Malaysia
06010 Sintok
Kedah, Darul Aman.

ABSTRAK

Kajian ini bertujuan untuk meneliti kefahaman masyarakat Islam terhadap arah kiblat di negeri Kedah Darul Aman. Pengkaji telah mengariskan tiga objektif utama yang ditumpukan dalam kajian ini. Objektif pertama ialah mengenai kefahaman masyarakat Islam di negeri Kedah terhadap hukum dan pengetahuan umum berkaitan arah kiblat. Kedua, meneliti kefahaman mereka berkaitan dengan kaedah melakukan penetapan arah kiblat. Sementara itu, objektif yang terakhir ialah tentang tahap kefahaman mereka terhadap penggunaan peralatan tertentu bagi menentukan arah kiblat. Dalam kajian ini, pengkaji juga mengetengahkan kaedah penetapan kiblat serta peralatan yang digunakan oleh individu yang berautoriti semenjak dahulu sehingga kini. Seterusnya, cara penggunaan beberapa peralatan kiblat sama ada secara tradisional atau moden juga ditampilkan dengan beberapa garis panduan asas untuk menggunakan peralatan tersebut. Kaedah dan peralatan tersebut dibahagikan kepada dua cara iaitu secara tradisional dan moden. Di samping itu, terdapat pelbagai pandangan ulama berkaitan dengan arah kiblat yang mempunyai beberapa persamaan. Persamaan ini adalah daripada aspek kaedah penentuan arah kiblat terutamanya berkaitan individu yang boleh dirujuk bagi menetapkan arah kiblat. Selain itu, terdapat penyenaian bearing kiblat bagi beberapa tempat di setiap daerah di dalam negeri Kedah. Lokasi yang dipilih adalah berdasarkan kepada kepadatan penduduk serta bandar-bandar utama di setiap daerah. Kajian ini turut menjelaskan mengenai azimuth kedudukan matahari terbenam bagi setiap bulan pada sepanjang tahun sebagai rujukan. Di samping itu, kajian ini menerangkan kaedah kombinasi dua kaedah iaitu arah terbenam matahari dan “Hukum Tangan” yang merupakan antara kaedah penentuan kiblat yang masih praktikal sebagai salah satu kaedah alternatif. Pada akhir kajian ini, satu analisis yang dibuat secara rawak berdasarkan sampel daripada beberapa persoalan yang berkaitan dengan objektif kajian dilakukan.

Dapatan daripada analisis tersebut menggambarkan bahawa umat Islam tidak memahami arah kiblat secara mendalam dan hanya sebagai melengkap keperluan solat serta keperluan fardhu kifayah.

Katakunci : Kefahaman Masyarakat Islam, Arah Kiblat, Azimuth, Bearing, Fardhu Kifayah

ABSTRACT

This research aims to identify the understanding of Muslims community regarding the direction of Qiblah in the state of Kedah Darul Aman. The researcher has underlined three main objectives to focus on this research. The first objective is the Muslims community understanding of the rules and general knowledge about the direction of Qiblah in the state of Kedah. Secondly, this research is to examine their understanding on the methods used to determine the Qiblah. The last objective is to gauge their level of understanding about certain equipment and tools used to determine the Qiblah. In this research, the researcher intends to unveil the method and equipment which have been used up until now by the people of authority to decide on the direction of the Qiblah. Additionally, the introduction of several modern and traditional equipment together with basic guidelines on how to use them is illustrated in this research as well. The method and equipment used are divided into two; traditional and modern. Subsequently, there are also several Muslim scholars' who offered a rather similar opinion regarding the Qiblah. The similarity is on the methods especially with regard to the individual referred to determine the direction of Qiblah. In addition, there is a list of Qiblah's bearing for several locations in each district in Kedah. The chosen locations were based on the density of the populations and the main cities in each district. This research also explains about sunset "azimuth" throughout the year for reference. Other than that, the research also explains the combination of two methods which is the direction of sunset and "Hukum Tangan" as a practical alternative technique. Lastly, at the end of this research, a random analysis is made based on a few research objectives related questions. The findings from the analysis illustrated that Muslims community lacks in depth understanding about the Qiblah. Their understanding is only for performing "Solah" and as a "Fardhu Kifayah".

Keywords: Understanding of Muslims Community, The Direction of Qiblah, Azimuth, Bearing, Fardhu Kifayah

PENGHARGAAN

Dengan nama Allah Yang Maha Pemurah lagi Maha Penyayang. Selawat dan salam ke atas junjungan tercinta rasul mulia Nabi Muhammad saw dan kepada seluruh sahabatnya serta keluarganya dan kepada kepada para pengikut yang menjejaki sunnah baginda sehingga Hari Kiamat.

Senario yang berliku-liku dalam menyiapkan tesis ini bermula dari seawal tahun 2005. Waktu-waktu yang berlalu semester demi semester diharungi, setahun demi setahun ditempuhi penuh jerih payah dan penuh dengan laluan sukar sebagai mahasiswa. Bebanan tugas sebagai penjawat awam, memikul tugas sebagai suami disamping menjadi ayah kepada anak-anak sudah cukup memberikan pelbagai mehnah dalam mengharungi hidup sepanjang pengajian. Diberhentikan dari meneruskan pengajian pada tahun 2009, kerana telah tamat tempoh pengajian dan memohon semula untuk menyambung pengajian, akhirnya diterima oleh pihak universiti. Berbekalkan saki baki semangat yang ada pengajian diteruskan juga setelah permohonan diterima dan akhirnya tesis ini dapat disiapkan. Kata-kata perangsang dari isteri, sahabat serta penyelia kajian meniupkan kembali semangat semangat bagi menyiapkan dan menyempurnakan tesis yang hampir berkubur. Perit dan payah mengharungi alam penulisan tesis "by research" ini secara bersendirian amat terasa, ibarat orang yang berjalan di dalam kegelapan malam. Kadangkala hilang arah tujuan. Tidak ramai sahabat dan taulan yang boleh membantu bagi menyalur serta berkongsi maklumat kerana isu yang dipilih adalah berkaitan ilmu falak yang sukar mendapat rujukan dan kurang difahami secara mendalam dalam masyarakat Islam.

Sejuta penghargaan dan terima kasih kepada penyelia kajian, Prof. Madya Dr. Syukri bin Ahmad. Kecekalan dan ketabahan beliau membimbing dan menasihati, telah berjaya memberi semangat untuk menyiapkan penulisan tesis ini hingga ke garisan penamat. Semoga Allah memberkati dan memberikan ganjaran yang sepenuhnya di atas jerih

payah dan keringat yang ditumpahkan. Penghargaan dan terima kasih juga di atas buah fikiran dan idea yang sangat berharga yang turut disumbangkan oleh guru falak iaitu Dr. Baharruddin bin Zainal. Jasa mereka yang berada di sekeliling yang sentiasa menyuntik semangat tidak mungkin dilupai sehingga bila-bila, khususnya kepada kedua-dua isteri tersayang Khalilah binti Yusuf dan Kamariah binti Mohd Fisol dan anak-anak tercinta Maryam Khalisah, Mohammad Hamdi Khalis, Maryam 'Atiyyah, Maryam Habibah, Fatimah, Muhammad Hazim Hafiz, Muhammad Akmal Hafiz, Mawaddah dan 'Aisyah yang sentiasa memahami dan memberikan komitmen dalam bentuk masa dan tenaga. Mereka bagaikan lampu yang sentiasa menyinari, bagai permata yang sentiasa menghiasi.

Sejuta penghargaan dan terima kasih kepada ketua jabatan iaitu Sohibus Samahah Dato' Paduka Mufti dan seluruh rakan sejawat yang turut menyumbangkan idea dan memberikan bantuan secara langsung dan secara tidak langsung bagi menyiapkan penulisan tesis ini. Budi baik mereka sentiasa diingati dan dikenang sehingga bila-bila. Hanya Allah sahaja yang dapat membalasnya dengan sebaik-baik balasan dan pahala yang berpanjangan. Semoga setiap amalan yang dilakukan akan mendapat ganjaran dari Allah dan memberi manfaat kepada seluruh umat Islam, Amin.

KANDUNGAN	
PENGAKUAN	ii
KEBENARAN PENGGUNAAN TESIS	iii
ABSTRAK	iv
ABSTRACT	vi
PENGHARGAAN	vii
KANDUNGAN	ix
SENARAI JADUAL	xiv
SENARAI RAJAH	xvi
SENARAI SINGKATAN	xvi

BAB SATU : PENGENALAN

1.0	Pendahuluan	1
1.1	Latar Belakang Kajian	5
1.2	Pernyataan Masalah Kajian	8
1.3	Persoalan Kajian	13
1.4	Objektif Kajian	14
1.5	Signifikan Kajian	15
1.6	Ulasan Karya	16
1.7	Definisi Konsep	22
1.8	Kerangka Teoritikal	25
1.9	Metodologi Kajian	26
1.10	Rekabentuk Kajian	27
	1.10.1 Sampel dan Responden	27
	1.10.2 Teknik Pengumpulan Data	27
	1.10.3 Kajian Dokumen	27
	1.10.4 Wawancara Mendalam	28
	1.10.5 Soal Selidik	28
	1.10.6 Teknik Analisis Data	29
1.11	Kaedah Penyelidikan	31
1.12	Lokasi Kajian dan Sampel	32
1.13	Penutup	37

BAB DUA : SEJARAH PENETAPAN ARAH KIBLAT UMAT ISLAM

2.0	Pengenalan	38
2.1	Sejarah Kaabah	39
2.2	Nama-nama Kaabah Dalam al-Quran	42
2.3	Jihah Kaabah	44
2.4	Arah Kaabah Luar Dari Permukaan Bumi	49
2.5	Dalil Pensyariatan Mengadap Kiblat	51
	2.5.1 Ayat-ayat Berkaitan Kiblat	51
	2.5.2 Hadis-hadis Berkaitan Kiblat	55

2.6	Peristiwa Pertukaran Arah Kiblat	56
	2.6.1 Dalil dan Penjelasan	58
2.7	Hukum Berijtihad Arah Kiblat Menurut Empat Mazhab	60
	2.7.1 Kaedah Berijtihad	61
	2.7.1.1 Pendapat Mazhab Hanafi	62
	2.7.1.2 Pendapat Mazhab Maliki	63
	2.7.1.3 Pendapat Mazhab Hambali	65
	2.7.1.4 Pendapat Mazhab Syafie	67
2.8	Sejarah Penetapan Arah Kiblat	68
2.9	Kaedah Penetapan Kiblat	69
	2.9.1 Kaedah Tradisional	70
	2.9.2 Kaedah Moden	91
2.10	Penutup	98

BAB TIGA : KAEDAH PENETAPAN ARAH KIBLAT UMAT ISLAM DI NEGERI KEDAH

3.0	Pendahuluan	99
3.1	Sejarah Penetapan Arah Kiblat di Negeri Kedah	99
3.2	Islam di Kedah dan Pembinaan Masjid Terawal	100
3.3	Surau dan Masjid di Negeri Kedah Sekitar Tahun 1950an – 1980an	103
3.4	Kaedah Penetapan Arah Kiblat di Negeri Kedah	104
3.5	Ijtihad Arah Kiblat sekitar tahun 1960an sehingga 1970an	109
3.6	Aplikasi Terbenam Matahari dengan Menggunakan Hukum Tangan Untuk Negeri Kedah	110
	3.6.1 Kota Setar	110
	3.6.2 Kubang Pasu	111
	3.6.3 Padang Terap	111
	3.6.4 Sik	112
	3.6.5 Baling	113
	3.6.6 Kuala Muda	113
	3.6.7 Kulim	114
	3.6.8 Bandar Baharu	114
	3.6.9 Langkawi	115
	3.6.10 Pendang	116
	3.6.11 Yan	116
3.7	Latitud dan Longitud Serta Azimuth Kiblat Seluruh Daerah di Negeri Kedah	118
	3.7.1 Kota Setar	118
	3.7.2 Kubang Pasu	119
	3.7.3 Padang Terap	119
	3.7.4 Sik	121
	3.7.5 Baling	121
	3.7.6 Kuala Muda	122

3.7.7	Kulim	123
3.7.8	Bandar Baharu	123
3.7.9	Langkawi	124
3.7.10	Pendang	125
3.7.11	Yan	125
3.7.12	Gunung Jerai	126
3.8	Tatacara Permohonan Penetapan Arah Kiblat di Negeri Kedah	127
3.9	Penutup	129

BAB EMPAT : DAPATAN DAN TAHAP KEFAHAMAN MASYARAKAT ISLAM TERHADAP ARAH KIBLAT DI NEGERI KEDAH

4.0	Pendahuluan	131
4.1	Kefahaman Umum dan Hukum Kiblat	131
4.2	Kefahaman Kaedah Menentukan Kiblat	136
4.3	Kefahaman Berkaitan Alat menentukan Kiblat	139
4.4	Dapatan Temubual dan Wawancara	140
4.4.1	Menetapkan Arah Kiblat Di rumah Berdasarkan Ijtihad Sendiri.	140
4.4.2	Tidak Mengetahui Kaedah Menentukan Kiblat, Sekadar Mengagak Sahaja	142
4.4.3	Kiblat Setiap masjid dan Surau Sentiasa Diyakini Betul	143
4.4.4	Pengetahuan Tentang Cara Menentukan Arah Kiblat	144
4.4.5	Kiblat negeri Kedah adalah 291°	145
4.4.6	Keyakinan Umat Islam Tentang Kesempurnaan Solat dan Kaitannya Dengan Kiblat	146
4.4.7	Berijtihad Tanpa Ilmu	148
4.4.8	Menghadap ke Arah Kiblat Perlulah Tepat Bagi Ahli Falak	149
4.4.9	Menghadap ke Arah Kibat Tidak Memadai Dengan Hati, Wajib Dengan Perbuatan	150
4.4.10	Arah Kiblat Adalah Tidak Sama di Antara Satu Tempat Dengan Yang Lain	151
4.4.11	Kewajipan Menghadap Kiblat Tidak Hanya Ketika Solat Sahaja	152
4.4.12	Mengebumikan Mayat Wajib Menghadap Kiblat	153
4.4.13	Arah Kiblat Adalah Arah Masjidil Haram di Mekah	154
4.5	Pengetahuan Mengenai Kaedah Menentukan Kiblat	155
4.5.1	Melihat Kepada Mihrab Masjid Terdekat	155
4.5.2	Meminta Bantuan Dari Orang Yang Arif	156
4.5.3	Menggunakan Kaedah Matahari Searah Kiblat Berdasarkan Taqwim MAIK	158
4.5.4	Menggunakan Kaedah Bintang Pada Waktu Malam	159
4.5.6	Terdapat Dua Kali Setahun Matahari Akan Berada di Atas Kaabah	159

	4.2.6 Arah Terbenam Matahari Adalah Kiblat	160
4.6	Kefahaman Berkaitan Alat Menentukan Kiblat	162
	4.6.1 Penggunaan Kompas Saku	162
	4.6.2 Menggunakan 'Tongkat Istiwa'	164
4.3	Penutup	164

BAB LIMA : ANALISIS KEFAHAMAN UMAT ISLAM TERHADAP PENETAPAN ARAH KIBLAT

5.0	Pendahuluan	166
5.1	Analisis Kefahaman Umum dan Hukum	166
	5.5.1 Menggunakan Ijtihad Sendiri.	171
	5.1.2 Tidak Mengetahui Kaedah Menentukan Kiblat, Sekadar Mengagak Sahaja	172
	5.1.3 Kiblat Setiap masjid dan Surau Sentiasa Diyakini Betul	173
	5.1.4 Pengetahuan Tentang Cara Menentukan Arah Kiblat	174
	5.1.5 Kiblat negeri Kedah adalah 291°	176
	5.1.6 Menghadap ke Arah Kiblat Perlulah Tepat Bagi Ahli Falak	177
	5.1.7 Berijtihad Tanpa Ilmu	178
	5.1.8 Keyakinan Umat Islam Tentang Kesempurnaan Solat dan Kaitannya Dengan Kiblat	178
	5.1.9 Menghadap ke Arah Kibat Tidak Memadai Dengan Hati, Wajib Dengan Perbuatan	179
	5.1.10 Arah Kiblat Adalah Tidak Sama di Antara Satu Tempat Dengan Yang Lain	181
	5.1.11 Menghadap Kiblat Tidak Hanya Ketika Solat Sahaja	181
	5.1.12 Mengebumikan Mayat Wajib Menghadap Kiblat	182
	5.1.13 Arah Kiblat Adalah Arah Masjidil Haram di Mekah	183
5.2	Analisis Kefahaman Umat Islam Mengenai Kaedah Menentukan Arah Kiblat	184
	5.2.1 Melihat Kepada Mihrab Masjid Terdekat	187
	5.2.2 Meminta Bantuan Dari Orang Yang Arif	188
	5.2.3 Menggunakan Kaedah Matahari Searah Kiblat Berdasarkan Taqwim MAIK	190
	5.2.4 Menggunakan Kaedah Bintang Pada Waktu Malam	191
	5.2.5 Terdapat Dua Kali Setahun Matahari Akan Berada di Atas Kaabah	192
	5.2.6 Arah Terbenam Matahari Adalah Kiblat	193
5.3	Analisis Kefahaman Umat Islam Terhadap Penggunaan Alat Menentukan Arah Kiblat	195
	5.3.1 Penggunaan 'Tongkat Istiwa'	197
	5.3.2 Menggunakan Kompas Saku (Kompas Ringkas)	197
5.3	Penutup	198

BAB ENAM : KESIMPULAN DAN CADANGAN

6.0	Pendahuluan	199
6.1	Rumusan Kajian	199
6.2	Cadangan Kajian	203
6.3	Penutup	204

RUJUKAN

LAMPIRAN-LAMPIRAN

SENARAI JADUAL

Nombor Jadual	Nama Jadual	Muka surat
1.1	Peraturan Responden Mengikut Jenis Pekerjaan	34
1.2	Taburan Responden Mengikut Daerah	34
1.3	Taburan Responden Mengikut Kawasan Penempatan	35
1.4	Peraturan Responden Mengikut Pekerjaan	36
2.9.1(h)	Anggaran Purata Arah Kiblat di Malaysia	89
3.6.1	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Kota Setar	111
3.6.2	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Kubang Pasu	111
3.6.3	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Padang Terap	112
3.6.4	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Sik	113
3.6.5	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Baling	113
3.6.6	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Kuala Muda	114
3.6.7	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Kulim	115
3.6.8	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Bandar Baharu	115
3.6.9	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Langkawi	116
3.6.10	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Pendang	117
3.6.11	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Daerah Yan	117
3.6.12	Jadual Anggaran Arah Kiblat Dari Kedudukan Matahari bagi Seluruh Daerah di Dalam Negeri Kedah	118

SENARAI JADUAL

Nombor Jadual	Nama Jadual	Muka surat
3.7.1	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Kota Setar	120
3.7.2	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Kubang Pasu	121
3.7.3	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Padang Terap	121
3.7.4	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Sik	122
3.7.5	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Baling	123
3.7.6	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Kuala Muda	123
3.7.7	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Kulim	124
3.7.8	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Bandar Baharu	125
3.7.9	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Langkawi	126
3.7.10	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Pendang	127
3.7.11	Jadual Azimuth Kiblat Beberapa Lokasi di daerah Yan	127
3.7.12	Jadual Azimuth Kiblat Puncak Gunung Jerai	128
4.1	Jadual Keperaturan dan Peraturan Kefahaman Umum Berkaitan Kiblat	134
4.2	Jadual Keperaturan dan Peraturan Kefahaman Kaedah Menentukan Arah Kiblat	138
4.3	Jadual Keperaturan dan Peraturan Kefahaman Berkaitan Alat Menentukan Arah Kiblat	139
5.1	Jadual Perbandingan Berkaitan Kefahaman Umum Tentang Kiblat Antara Masyarakat Umum dan Imam	169
5.2	Jadual Perbandingan Berkaitan Kefahaman Kaedah Menentukan Arah Kiblat Antara Masyarakat Umum dan Imam	186
5.2.6	Jadual Azimuth Matahari Terbenam Sepanjang Tahun di Negeri Kedah	196
5.3	Jadual Dapatan Soalselidik Berkaitan Kefahaman Menggunakan Alat Menentukan Kiblat Antara Masyarakat Umum dan Imam	197

SENARAI RAJAH

Nombor Jadual	Nama Jadual	Muka surat
1.12	Peta Negeri Kedah	33
2.3	Lakaran Kadar Keluasan Arah Kiblat Menurut al-Ghazali	46
2.9.1(a)	Arah Kiblat Berdasarkan Bintang Qutbi/Polaris	72
2.9.1(b)	Arah Kiblat Berdasarkan Bintang Qutbi/Polaris	73
2.9.1(c)	Arah Kiblat Berdasarkan Buruj Pari	74
2.9.1(d)	Arah Kiblat Berdasarkan Buruj Orion	75
2.9.1(e)	Arah Kiblat Berdasarkan Rubu' Mujayyab	75
2.9.1(f)	Arah Kiblat Berdasarkan Istiwa Utama	86
2.9.1(h)i	Hukum Tangan	87
2.9.1(h)ii	Arah Kiblat Berdasarkan Hukum Tangan	88
2.9.1(i)	Arah Kiblat Berdasarkan Tongkat Istiwa	90
2.9.2(i)	Kompas Prismatik	94
2.9.2(ii)	Kompas Ushikata	95
2.9.2(iii)	Kompas Saku	96
2.9.2(iv)	Teodolit	97
2.9.2(v)	Global Positioning System (GPS)	98
3.1	Gambar Lakaran Arah ke Kaabah dengan Azimuth 291 Darjah Beserta Kompas	106
3.2	Kompas Diletakkan di Atas Lakaran rajah Rajah Arah Kaabah	107
3.3	Rajah Lakaran Arah ke Kaabah diKombinasikan dengan Arah Bayang Matahari	107
5.1	Graf Persilangan Menunjukkan Perbandingan Peratusan Kefahaman Umum Antara Masyarakat Umum dan Imam	171
5.2	Graf Persilangan Menunjukkan Perbandingan Peratusan Kefahaman Kaedah Menentukan Kiblat Antara Masyarakat Umum dan Imam	187
5.2.2	Carta Aliran Tatacara Permohonan Arah Kiblat di Jabatan Mufti Negeri Kedah	191
5.3	Graf Persilangan Menunjukkan Perbandingan Peratusan Kefahaman Penggunaan Perlalatan Menentukan Kiblat Antara Masyarakat Umum dan Imam	198

SENARAI SINGKATAN

SWT	: Subhanahu wa Taala
saw	: Sallahu Alaihi wa Sallam
ra	: Radiallahu Anhu
M	: Masihi
H	: Hijrah
LADA	: Lembaga Kemajuan Daerah Langkawi
GPS	: Global Positioning System
JAKIM	: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia
DBP	: Dewan Bahasa dan Pustaka
SPI/KAFA	: Sekolah Pendidikan Islam/Kelas Agama dan Fardhu ‘Ain
SPM	: Sijil Pelajaran Malaysia
STPM	: Sijil Tinggi Pelajaran Malaysia
SRP	: Sijil Rendah Pelajaran
PMR	: Peperiksaan Menengah Rendah
JMPP	: Jabatan Mufti Pulau Pinang
T	: Timur
B	: Barat
t.t	: Tanpa Tarikh
m	: Meter
JPBD	: Jabatan Perancang Bandar dan Desa
MAIK	: Majlis Agama Islam Kedah

BAB SATU

PENGENALAN

1.0 Pendahuluan

Bab ini akan membincangkan berkaitan pendahuluan dalam kajian ini yang meliputi pengenalan ilmu falak, latar belakang kajian, pernyataan masalah kajian, persoalan kajian, objektif kajian, signifikan kajian, metodologi kajian, ulasan karya, definisi konsep, kerangka teoritikal, rekabentuk kajian, kaedah penyelidikan, teknik pengumpulan data dan teknik analisis data.

Ilmu Falak ialah ilmu yang membincangkan tentang objek-objek di langit dari aspek bentuk, pergerakan, ukuran dan setiap sesuatu yang mempunyai hubungan dengannya. Ia juga disebut sebagai ilmu astronomi Islam kerana ia mempunyai kaitan dengan ibadah seperti waktu solat, penentuan awal bulan Ramadhan, penentuan hari Raya Haji dan penentuan arah kiblat. (Abd.Azis Dahlan, 1996: 304)

Baharruddin Zainal (2003: 2) pula menjelaskan bahawa ilmu falak merupakan salah satu cabang ilmu sains tabie yang mengkaji tentang perjalanan badan-badan cakerawala seperti bumi, bulan, matahari dan bintang-bintang. Malah

The contents of
the thesis is for
internal user
only

Rujukan

- Abd. Azis Dahlan, Dr. (1996). *Ensiklopedia Hukum Islam, edisi 3*. Jakarta. PT Ichtiar Baru Van Hoeve.
- Abd. Ghani Salleh dan Mohammed Jusoh. (1997). *Kertas Kerja Ilmu Falak dan Arah Qiblat*.
- Abd. Halim b Abd.Aziz. (2006). *Penentuan Arah Kiblat di Angkasa; Kertas Kerja Seminar Isu Kiblat Kontemporari; Konvensyen Falak Selangor*. Jabatan Mufti Selangor.
- Abdul Rahman b Hj Hussain. (2006). *Kertas Kerja Seminar Isu Kiblat Kontemporari; Konvensyen Falak Selangor*. Jabatan Mufti Selangor.
- Abdullah b Mohd Basmeih.(1998). *Tafsir Pimpinan ar-Rahman kepada Pengertian Al-Quran*. Kuala Lumpur .Darul Fikr.
- Abdullah Tok Janggut. (1950). *Risalah Badril Huda wa Qatrin Nida*. Pulau Pinang . The United Press.
- Abdullah, Irwan. (2000). *Antropologi di Persimpangan Jalan, Refleksi dari Makna Tindakan Kaum Muda*. Dalam Majalah Kebudayaan. Jakarta: Humas Dekdikbut.
- Abi Hayyan, Muhammad b Yusuf al-Syahir. (1983). *Tafsir Bahrul Muhit*. Beirut, Lubnan. Darul Fikr.
- Abi Isa Muhammad b Isa. (1999). *Al-Jami' Sahih (Sunan at-Turmizi) Juzuk 2*. Kaherah. Darul Hadis.
- Abu Abdillah Muhammad b Yazid al Qazwaini, Ibnu Majah. (1996). *Tuhfatul Ahwazi (Juz 1)*. Percetakan Darul Makrifah, Beirut.
- Abu Bakar Muhammad bin Hussain al Baihaqi, (1410H). Cetakan Kutub al 'Imliyyah, Beirut.
- Abul 'Ula Muhammad Abd Rahman b Abd Rahim al Mubarakfuri. (1990). *Tuhfatul Ahwazi (Juz 9)*. Percetakan Darul Kutb al 'Ilmiyyah, Beirut.
- Abul 'Ula Muhammad Abd Rahman b Abd Rahim. (t.t). *Tuhfah al-Ahwazi,(Jld 1)*, Darul Fikr. Beirut
- Ahmad b al Hussain b Ali al Baihaqi, (1344H). *Sunan al Kubra*. India. Percetakan Majlis Daairah al Maarif al Uthmaniah.
- Ahmad Badruddin Hassoun, Dr. (2003). *Mausuah al –Imam as Syafiee al Kitab Al Umm*. Damsyik, Syria. Darul Qutaibah.

- Ahmad Zaki Badawi & Sadiqah Yusuf Muhammad. (t.th). *Mu'jam al Arabi al Muyassar*. Kahirah. Darul Kitab al Misri al Islamiyyah.
- Al –Jaziri, Abd Rahman. (1994). *Kitabul Fiqh alal Mazahib al Arbaah*. Qaherah, Mesir. Darul Hadith.
- Al –Marbawi, Muhammad Idris Abd Rauf. (t.th). *Bahrul Mazi Juzuk 3*. Darul Fikr.
- Al- Shawkani, Muhammad b Ali b Muhammad.(1997). *Tafsir Fathul Qadir*. Damsyik,Beirut. Dar Ibn Kathir.
- Al-Bustani, Fuad Ifram. (t.th). *Munjid at-Tullab*. Darul Masyriq.
- Al-Ghazali Muhammad. (2003). *Warisan Pemikiran Islam Menurut Syara'* .
- Al-Jaziri Abd Rahman. (2001). *Kitabul Fiqh alal Mazahib al Arbaah*, Juzuk 1. Qahirah. Muassasah al-Mukhtar.
- Al-Nawawi, Abi Zakariyya Muhyiddin bin Sharf. (2001), *Al-Majmu'*. Dar Ehia al-Tourath al-Arabi.
- Al-Qaradhawi, Yusuf. (2000). *Ciri2 Unggul Masyarakat Islam Yang Kita Idamkan*, (Terjemahan Mohammad Zaini Yahya). Kuala Lumpur. Penerbitan Seribu Dinar.
- Al-Quranul Karim
- Al-Qurtubi, Mohammad b Ahmad b Mohammad b Ahmad b Rusyd. (2000). *Bidayatul Mujtahid Juzuk 1*. Beirut, Lubnan.Darul Makrifah.
- Al-Siddiqiey, Prof. Dr.T.M Hasbi.(1995). *Hukum dan Tuntutan Solat*. Selangor.Thinkers Library.
- Al-Syafie, Muhammad bin Idris .(1993). *Al-Umm Jld. 1*. Beirut. Lubnan.
- Al-Syarbini, Syamsuddin Muhammad bin Muhammad al-Khatib (2001). *al-Iqna' Jld 1*. Beirut. Dar-el Kutub al-Elmiyyah.
- Al-Zuhaily, Wahbah.Dr.(2000).*Fiqh dan Perundangan Islam Jilid 1*. Kuala Lumpur. DBP.
- Baharrudin Zainal. (2003). *Ilmu Falak- Teori, Praktik dan Hitungan*. Kuala Terengganu.KUSZA.
- Baharrudin Zainal. 2004. *Kaedah Tradisional Falak;Kerevelanannya Masakini*. Seminar Falak Syarie-Mengungguli Tamadun Menjejaki Peninggalan Masa Lampau. JMNPP.
- Baharrudin Zainal.(2004). *Ilmu Falak Edisi Kedua*.Kuala Lumpur. DBP.

- Daud b Abdullah b Idris al-Fathani.t.t. *Bughyatul Tullab Juzuk 1*.Bangkok Thailand. Percetakan Mohammad an-Nahdi ma'a Auladihi.
- Daud b Abdullah al Fatani, (1427). *Muniyyatul Musolli*,,Pattani, Thailand.
- Fail JMNK (T) 700, Jld 4. 2004.*Arah Kiblat*.
- Fail JMNK (T) 700.2002. *Arah Kiblat*.
- Fail PMN (K) 030, Jld 2. 2001. *Arah Kiblat*.
- Franz Rosenthal, *Keagungan ilmu*. (1992). DBP, KL (terjemahan Syed Muhammad Dawilah Syed Abdullah.)
- Ghazali S. et.al. (2006). *al-Risalah fi-Ta'ayin al-Qiblah*. Jabatan Mufti Pulau Pinang.
- Haji Anan b C. Mohd. (2007). Kertas Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia; *Had al-Tahawwul 'Ani al-Qiblah (Had Berpaling Yang Dibenarkan Daripada Kiblat)*.JKF Bil. 4/79/2007).
- Hassan Ayyub. (1996). *Fiqh al-Ibadat fil Islam*. Darul Tauzi' wa al-Nasyr.
- Hishamuddin Hj.Mohammad. (1993). *Panduan Arah Kiblat*.
- <http://www.falak.unisza.edu.my/calc>
- <http://www.patriot.net/users/abdli/qibla/pdf>.
- Hussin bin Unang.(1994). *Kamus at-Tullab*. Kuala Lumpur . Darul Fikr.
- Ibnul Manzur.(1994). *Lisanul Arab*. Beirut. Darul Sadhir.
- Imtiaz Haider. (2001). *The Lost Qiblah (Vol.1)*. Percetakan Media Monitors Network, California USA.
- Ismail Haji Salleh. (tt). *Kedatangan Islam ke Kedah*. Lembaga Muzium Negeri Kedah.
- Jabatan Mufti Pulau Pinang (JMPP).(2006). *Al Risalah fi Ta'ayiin al Qiblah*.
- Jabatan Perancangan Bandar dan Desa Negeri Kedah.(2002). *Dalam Rancangan Struktur Negeri Kedah Darul Aman 2002-2020*.
- JAKIM.(2001). *Kaedah Panduan Falak Syarie*. Kuala Lumpur. Percetakan Nasional Sdn.Bhd. *Jilid 2*.
- Kamus Dewan Edisi ke 3. (1998). Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kassim b Haji Bahali. (2006). *Kaedah-kaedah Penentuan Arah Kiblat; Konvensyen Falak Selangor 2006*. Jabatan Mufti Selangor.

- Kertas Mesyuarat Jawatankuasa Penyelarasan Zon Waktu Solat Se Malaysia 2003. JAKIM.
- Kompilasi Himpunan Fatwa Kedah 1990-1996.(21 Disember 1991.) JMNK.
- Kompilasi Himpunan Fatwa Kedah 1997-2002, JMNK, 28 April 2001.
- Lembaga Muzium Negeri Kedah. (t.th). *Kedatangan Islam Ke Kedah Darulaman 1136 - Syeikh Abdullah al-Yamani.*
- Majlis Agama Islam Kedah (MAIK). (2010). *Taqwim dan Waktu Ibadah Bagi Seluruh Negeri Kedah Darul Aman.* Alor Setar. Percetakan Siaran Sdn.Bhd.
- Mandana Barkeshi. (2003). *Islamic Art Museum Malaysia, Vol.1.* Kuala Lumpur. Maziza Sdn.Bhd.
- Miles M.B dan Huberman A.M. *Analisis Data Kualitatif, Buku Sumber Tentang Method-method Baru,* judul asal *Qualitative Data Analysis* (terjemahan Tjetjap Rohendi Rohidi). Jakarta. Penerbit Universiti Press.
- Moleong, J.Lexi. (1997). *Metode Penelitian Kualitatif.* Bandung: Remaja Rosdakarya.
- Muhajir, N. (1987). *Kepimpinan Adopsi Inovasi untuk Pembangunan.* Yogyakarta: Reneka Karya.
- Muhammad Abdul Rahman b Abdul Rahim. (t.th). *Tuhfah al-Ahwazi .* Darul Kutub al 'Ilmiyyah.
- Muhammad Arsyad b Abdullah al Banjari, (t.t). *Sabilul Muhtadin li Tafaqquh fi Din.* Pattani, Thailand. Percetakan Ben Halaby.
- Muhammad b Ismail Daud al Fatani, (1984). *Matla 'il Badrain wa Majma 'al Bahrain.* Pattani, Thailand. Percetakan Ben Halaby.
- Muhammad Hassan. (1968). *At-Tarikh Salasilah Negeri Kedah.* Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Muhammad Ilyas Abdul Ghani.(2002). *Sejarah Mekah (terjemahan).* Madinah, Saudi Arabia. Al -Rasheed Printers.
- Norashimah bte Ismail. (2007). *Penentuan Arah Kiblat.* Desertasi Sarjana USM, Jun 2007.
- Patton, Micheal Quinn. (1987). *How to Use Qualitative Methods ini Elvaluation.* Newburry Park. Sage Publications.
- Qamaruddin Shaleh et.al.(1995). *Asbabun Nuzul, Cetakan XVII.* Bandung. CV Diponegoro.

- Ramly bin Khamis. (2007). *Perhutanan Gunung Jerai*. Taklimat Ekspedisi Padang Tok Syeikh pada 07 Feb. 2007.
- Rohi Baalbaki, Dr. *Kamus Al -Mawrid Edisi 12*. Beirut. Dar el-Ilm lil Malayin.
- S.Kamal Abdali. (1977). *The Correct Qibla*.
- Soehartono, Irwan. (2002). *Metode Penelitian Sosial: Suatu Teknik Penelitian Bidang Kesejahteraan Sosial dan Ilmu Sosial Lainnya*. Bandung: Remaja Rosda Karya.
- Sofiyuddin al-Mubarakfuri. (2003). *al-Rahiq al-Makhtum*. Jami'ah Salafiyah. India.
- Sutopo. H.B. (2000). *Beberapa Unsur Penelitian Kuantitatif dan Kualitatif*. Semarang.
- Syamsuddin Muhammad bin Muhammad al-Khatib al-Syarbini. (t.t). *al-Iqna'* Beirut. Darul Qutb al-Alamiyyah.
- Syeikh Abd.Samad al-Falambani. (1953). Pattani, Thailand. *Siarus Salikin Juz 2*. Percetakan Bin Halabi.
- Syeikh Muhammad Arsyad b Abdullah al Banjari (t.t), Pattani, Thailand. *Sabilul Muhtadin li Tafaqquh fiDin*, Percetakan Ben Halaby.
- Syeikhul Islam Yahya b Zakaria al –Ansari. (t.t). *Fathul Wahab*. Darul Fikr.
- Taqiyuddin Abi al-Abbas Ahmad bin Abdul Halim bin Taimiyyah. (1998). *Fiqh al-Solat*. Beirut.Lubnan. Dar al-Fikr al-'Arabi .
- Undang-undang Pentadbiran Agama Islam –*Undang-undang Negeri Kedah no.9 tahun 1962*. JAIK.
- Wan Lokman b Dato' Wan Ibrahim.(t.t). *Padang Tok Syeikh, Gunung Jerai*. Jawatankuasa Kerja Seranta Pesta Budaya Kedah.
- Zainal Abidin A.R. (2006). *Konsep Penentuan Waktu Solat dan Arah Kiblat di Angkasa*. Kertas Kerja Seminar Islam dan Kehidupan di Angkasa.
- Zakuwa. (2006). *Had al-Tahawul 'Ain al-Qiblah*. Mesyuarat Jawatankuasa Teknikal JAKIM.
- Zuarida bte Mohyin. (2007). *Arah Kiblat Perlu Ketepatan Sebenar*, Utusan Malaysia, 5 Februari 2007.